

УДК 001.8:[159.9+37.01](063)
Д 70

Д 70 Дослідження різних напрямів розвитку психології та педагогіки: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (16–17 листопада 2018 р., м. Одеса). – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2018. – Ч. 1. – 124 с.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 001.8:[159.9+37.01](063)

© Автори статей, 2018
© Південна фундація педагогіки, 2018

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Бортун Б. О. ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ КОМАНДНИМИ ВИДАМИ СПОРТУ.....	6
Колодич О. Б., Бражник О. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ТА СВІТОГЛЯДУ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	9
Вавринів О. С., Яремко Р. Я. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕМПАТІЇ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ	12
Гордієнко Б. П. КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	16
Долинний С. С., Ермольєв Я. О. АГРЕСІЯ ЯК РЕАКЦІЯ НА ФРУСТРАЦІЮ.....	19
Камишна О. М. ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ В ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЙОГО ЧЛЕНІВ	21
Сергієні О. В., Кірюшенко О. А. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ УСТАНОВКИ ТА МОТИВАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	25
Лосієвська О. Г., Кіслякова Є. В. ШЛЮБ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОГО ЖИТТЯ	28
Кононенко К. С. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ІНТЕЛЕКТУ ТА КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	30
Литвиненко О. Д., Мукан О. І. ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОРОЗВИТКУ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ	33
Сергієні О. В., Мацієвська С. М. ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПОЧЕРКА.....	37
Мищенко М. С., Сокур Т. М. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ДО НОВИХ УМОВ НАВЧАННЯ	40
Овчарук Б. М. РОЗПІЗНАВАННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ	42
Лосієвська О. Г., Парфьонова Ю. А. ВНУТРІШНЬОСІМЕЙНЕ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА.....	44

2. Балавадзе Ш.П. Формирование научного мировоззрения в школе / Ш.П. Балавадзе – Тула, 2004.

3. Бородин М.В. Мотивация самораскрытия молодежи психологу-консультанту: Теоретические и методические аспекты психологической помощи / М.В. Бородин. – Ростов-на-Дону: Изд-во ЮРГИ, 2000. – С. 91–93.

4. Божович Л.И. Проблемы формирования личности / Л.И. Божович. – М.: Издательство «Институт практической психологии» – Воронеж: НПО «МОДЭК», 2007. – 352 с.

5. Помиткін Е. О. Духовний розвиток учнів у системі шкільної освіти: навч.-метод. посіб. / Е. О. Помиткін. – К.: УІПККО, 1995. – 152 с.

6. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / В.О. Сухомлинський; [редкол.: О.Г. Дзевєрін (голова) та ін.]. // Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості; Духовний світ школяра; Методика виховання колективу. – Т. 1. – Київ: Вища школа, 1976. – 653 с.

7. Шепелева Е.А. Особенности учебной и социальной самоэффективности школьников: Дис... канд. наук: 19.00.07 / Е.А. Шепелева. – 2008. – 166 с.

Вавринів О. С.

викладач кафедри
практичної психології та педагогіки

Яремко Р. Я.

викладач кафедри
практичної психології та педагогіки

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕМПАТІЇ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

Питання формування емпатії на сьогоднішній день активно розглядається у психологічній літературі. Більшість дослідників (А. Соломатіна, Є. Субботський, Т. Гаврилова, Л. Божович М. Боришевський,) вбачають в емпатії механізм просоціальної поведінки. О. Тихоміров та О. Чебикін розглядають емпатійність, як основну умову розвитку моральної свідомості та певну форму емоційної поведінки [5, с. 190]. У роботах В. Петровського, В. Шпалінського, П. Єршова емпатійне переживання представлено, як мотив альтруїстичної поведінки. Н. Обозов, С. Тарновський виділяють окрему діяльну емпатію, яка характеризується активною спів дією, допомогою іншій людині [3; 156].

В психологічній літературі зустрічаються різні визначення феномену «емпатія». Проте серед дослідників емпатії досі існують розбіжності, щодо того який автор вперше використав даний термін. Одні дослідники припускають, що пріоритет належить Т. Ліппсу, який розмежував поняття «симпатія» і «ем-

патія». Інші стверджують, що вперше термін «емпатія» ввів Е. Тітченер, який здійснив переклад німецького слово «einfühlung» («співпереживати») та відніс емпатію до розряду складних почуттів, в яких істотну роль відіграють стани задоволення і невдоволення [4]. Проте, ніхто не заперечує те, що значний внесок у дослідження феномену «емпатії» вніс Т. Ліппс та такі представники суб'єктивно – ідеалістичної психології як А. Бен і Т. Рибо. Вони виділили аспекти емпатії в процесі пізнання і сприйняття навколишньої дійсності, визначили місце емпатії в інтра-інтерпсихічних проявах особистості та окреслили проблему зворотного зв'язку в суб'єкт-об'єктних відносинах [6, с. 6].

Представники психоаналізу та неопсихоаналітичної концепції розглядають феномен емпатії як взаємозв'язок афективних і когнітивних процесів (З. Фрейд, К. Юнг, Е. Блейер, Е. Фромм, Г.С. Саллівен, К. Хорні, Т. Рейк). Так З. Фрейд надає велике значення емпатії в ході соціалізації особистості. Він виділяє в емпатійному процесі імітаційну природу, пов'язуючи наслідувальні механізми з ідентифікацією. Ідентифікація виступає основним структурним компонентом соціалізації особистості, оскільки ідентифікацію З. Фрейд вважає первинною формою емоційного зв'язку з іншою особистістю [5, с. 194].

Особливу увагу в класичному психоаналізі приділено альтруїстичним почуттям, представленим як вимушена форма поведінки людини в протилежність біологічно заданих несвідомих потягів до агресії і руйнування з супутнім їм емоційним насиченням. Подібна амбівалентність почуттів, на думку З. Фрейда, призводить до внутрішніх протиріч. При ототожненні себе з іншими ці емоції можуть витіснятися, придушуватися або компенсуватися. Найбільш близьке до сучасного поняття емпатії було сформульовано З. Фрейдом в 1905 році в роботі «Кмітливість та його відношення до несвідомого». У цій праці З. Фрейд стверджував: «Ми враховуємо психічний стан пацієнта, вводимо себе в цей стан і намагаємося зрозуміти його, порівнюючи зі своїм власним». Один із послідовників З. Фрейда Е. Блейер розглядав феномен емпатії під терміном «синтонія», маючи на увазі «інстинктивне співзвуччя з навколишнім світом».

Основою теоретичних положень представників гуманістичного напрямку А. Маслоу, К. Роджерса, В. Франкла є процеси сприйняття навколишнього світу, в яких перцептивні образи є найважливішими детермінантами вчинків. При цьому важливо, як людина бачить та інтерпретує події, визначає і реагує на них.

В. Франкл під поняттям «емпатія», розуміє співчуття однієї людини до іншої, при цьому наголошує на необхідності почуття любові або ж симпатії до суб'єкта емпатії. При цьому любов, розуміється В. Франклом, як визнання права іншої людини на індивідуальний спосіб існування.

У клієнт-центрованій терапії К. Роджерса емпатія стала обговорюватися не тільки в контексті психотерапії, а й у сфері реальної людської практики, педагогічному процесі, сімейного життя, професійній діяльності та ін. К. Роджерс визначав емпатію, як спосіб спілкування та співіснування з іншою людиною. Тобто, емпатійне спілкування передбачає входження в особистий світ іншого і перебування в ньому як вдома [6, с. 8].

В останні десятиріччя значно збільшилася кількість досліджень емпатії. Вітчизняні психологи неоднозначно трактують зміст поняття емпатії, визначаючи її як здатність, або як процес, або як стан, пов'язуючи її з різними психічними процесами і психологічними особливостями особистості. У зв'язку з цим у працях багатьох дослідників емпатія розглядається під термінами соціальної сензитивності, доброзичливості, чуйності, емоційна ідентифікація, гуманні відносини, співпереживання, співчуття.

Т. Гаврилова [2, с. 149] виокремлює два види емпатійних переживань: співпереживання та співчуття. Вона стверджує, що у випадку співпереживання проявляються егоїстичні тенденції, а у випадку співчуття – альтруїстичні. Крім того, Т. Гаврилова вважає, що співпереживання є більш простою (нижчою) формою емпатії, а співчуття – складною. На основі проведеного теоретико-експериментального дослідження вона встановила, що співпереживання характерно для дітей молодшого шкільного віку, а співчуття – для підліткового та юнацького віку.

Н. Обозов визначає емпатію як емоційний відгук однієї особистості на переживання іншої. Він вважає, що без співпереживання, без взаємної підтримки та допомоги неможливим є не тільки колективне, але й індивідуальне буття. Науковець виділяє три форми емпатії: когнітивну, емоційну і дієву. Вищою формою емпатійного акту на його думку є дійовий компонент. Він проявляється в дії, активною підтримкою особистості партнера [3, с. 158].

Свій погляд на емпатію запропонував В.В. Бойко. Він вважає, що емпатія виступає одним із маніпулятивних механізмів. Виявляючи співчуття та співпереживання суб'єкт емпатії використовує об'єкта у власних цілях. На думку В. В. Бойко емпатія – це специфічна форма раціонально-емоційно-інтуїтивного відображення об'єкта емпатії, за допомогою якої суб'єкт долає його психологічний захист, з метою прогнозування, а згодом впливу на поведінку об'єкта». В той же час він вважає, що за умови широкої цікавості до іншої особистості може існувати глибока, справжня емпатія [1, с. 81].

Українські психологи О. Орищенко та О. Саннікова розглядають емпатію як складну багаторівневу інтегральну властивість особистості. Науковці виділяють три рівні в структурі емпатії. У формально-динамічний рівень входять якісні (модальнісні) та динамічні (особливості виникнення та протікання емпатійних реакцій) властивості емпатії. Змістовно-особистісний включає ті аспекти емпатії, що стосуються вибору простору для емпатійних переживань і морально-етичного змісту її об'єкта. Соціальні та індивідуальні уявлення про існуючі соціокультурні «норми» емпатійних проявів відображає соціально-імперативний рівень [4, с. 11].

Попри те, що вивченням феномену емпатії займалися безліч науковців найчастіше емпатію розглядають, як особистісну рису особистості психолога, лікаря, педагога, значно рідше або зовсім не розглядається як особистісна риса особистості рятувальника.

Варто зазначити, що працівники аварійно-рятувальних служб свідомо йдуть на ризик. І успіх у виконанні службового обов'язку залежить не лише від знань,

вмінн та навичок отриманих на університетських лавах. Важливими будуть також мотиваційний компонент, моральні та вольові якості особистості.

Ефективне виконання професійних обов'язків працівником служби ДСНС потребує не лише оперування широкими й різнобічними професійними знаннями, вміннями та навичками, а й вимагає наявності певних психологічних якостей. Професійна діяльність рятувальників пов'язана зі значним психоемоційним навантаженням та ризиком для життя і саме бажання допомогти людям у багатьох випадках переважає над страхом смерті, що дає можливість успішно виконувати професійне завдання. Саме емпатія, у формі допомагаючої поведінки мобілізуватиме та спонукатиме їх до здійснення аварійно-рятувальних дій, спрямованих на порятунок потерпілих. Таким чином, емпатійну дію доцільно розглядати як складну функціональну систему, в якій когнітивний та емоційний компоненти складають взаємозумовлену єдність, що опосередковує дію та формує допомагаючу поведінку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В.В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других / В. В. Бойко – М.: Информационно-издательский дом «Филинь», 1996. – С. 72–86.
2. Гаврилова Т. П. Понятие эмпатии в зарубежной психологии. (Исторический обзор и современные проблемы) / Т. П. Гаврилова // Вопросы психологии. – № 2. – 1975. – С. 147–158.
3. Обозов Н.Н. Межличностные отношения / Н.Н. Обозов. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1979. – С. 151 – 162.
4. Орищенко О. А. Дифенційно-психологічний аналіз емпатії: автореф. канд. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 «Загальна психологія» / О. А. Орищенко. – Одеса, 2004. – С. 21.
5. Чебыкин А. Я. Методика диагностики эмоциональной зрелости / А. Я. Чебыкин // Социально-психологическая природа эмпатии: проблемы и перспективы исследования: темат. сб. ст. – Одесса: ЮПУ, 1996. – С. 187–195.
6. Rogers C. R. Empatic: an unappreciated way of being // The Counseling Psychologist. 1975. V. 5, № 2. P. 2–10.